

การศึกษาชีววิทยา นิเวศวิทยา และเขตการแพร่ระบาดของหนอนแมลงวันเขียริด
แมลงศัตรูเห็ดที่สำคัญ

สัญญาณี ศรีรักษา อุราพร หนูนารถ เทวินทร์ กลุปียะวัฒน์
กลุ่มบริหารศัตรูพืช สำนักวิจัยพัฒนาการอารักขาพืช

บทคัดย่อ

การศึกษาชีววิทยา นิเวศวิทยา และเขตการแพร่ระบาดของหนอนแมลงวันเขียริด แมลงศัตรูเห็ดที่สำคัญ จากการสำรวจและเก็บรวบรวมแมลงวันเขียริดจากโรงเพาะเห็ดเกษตรกรในจังหวัดนครปฐม กาญจนบุรี ชลบุรี และระยอง พบหนอนแมลงวันเขียริด *Lycoriella* sp. ลงทำลายเห็ดนางฟ้าภูฐาน เห็ดนางนวล และเห็ดฮังการี จากการศึกษาวงจรชีวิตของหนอนแมลงวันเขียริด (*Lycoriella* sp. ; Diptera : Sciaridae) ในห้องปฏิบัติการกลุ่มกีฏและสัตววิทยา สำนักวิจัยพัฒนาการอารักขาพืช ที่อุณหภูมิเฉลี่ย 25.61 ± 0.62 องศาเซลเซียส และความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ย 92.00 ± 0.25 เปอร์เซ็นต์ พบว่าตัวเต็มวัยมีอายุ 18-20 วัน ตัวเต็มวัยเพศเมียหลังฟักออกจากดักแด้แล้ว 1 วัน จึงเริ่มจับคู่ผสมพันธุ์ ระยะไข่ 3-4 วัน หนอนมี 4 วัย ระยะหนอน 12-13 วัน ระยะดักแด้ 3-5 วัน ตลอดวงจรชีวิต 18-22 วัน จากการศึกษาชีววิทยาก่อนเชื้อเห็ดนางฟ้า พบว่าหนอนวัยที่ 3 มีอัตราการตายสูงที่สุด คือ 20.29% รองลงมาเป็นหนอนวัยที่ 1 ระยะไข่ ระยะดักแด้ หนอนวัยที่ 4 และหนอนวัยที่ 2 คือ 15.29, 15.00, 12.00, 9.09 และ 4.17% ตามลำดับ

คำนำ

เห็ด จัดเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอีกชนิดหนึ่ง มีคุณค่าทางด้านโภชนาการสูงและมีคุณสมบัติเป็นสมุนไพรรักษาโรคได้ ในปัจจุบันเกษตรกรมีการตื่นตัวในการเพาะเลี้ยงเห็ดมากขึ้น โดยมีการขยายกิจการการเพาะเลี้ยงเห็ดอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว และประกอบกับการเพาะเลี้ยงเห็ดสามารถทำได้ทุกพื้นที่ของประเทศ ในการเพาะเลี้ยงเห็ดส่วนใหญ่มักประสบกับปัญหาแมลงศัตรูพืชเข้าทำลายทำความเสียหายแก่ผลผลิต จากการศึกษาของกอบเกียรติ์ และคณะ (2544) พบหนอนแมลงวัน 4 ชนิด คือ หนอนแมลงวันเขียริด (*Lycoriella* sp.) หนอนแมลงวันฟอริค (*Megasellia* sp.) หนอนแมลงวันซีซิด (*Heteropeza* sp.) และแมลงหวี่ดำ (*Scatopse* sp.) เข้าทำลายก่อนเชื้อเห็ด และดอกเห็ด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนอนแมลงวันเขียริด เมื่อมีการระบาดสามารถทำความเสียหายได้มากกว่า 80% ในประเทศสหรัฐอเมริกา ส่วนในบ้านเราพบว่าทำให้ผลผลิตลดลง 30% ในการลงทำลายเห็ดหูหนูที่ปลูกด้วยขี้เลื่อยจากไม้ยางพารา ที่อำเภอแกลง จังหวัดระยอง โดยทำให้ดอกเห็ดเสียหายคุณภาพต่ำ และราคาตก นอกจากนี้ยังพบลงทำลายเห็ดแชมปิญองที่ผลิตใน

จังหวัดเชียงรายและเชียงใหม่ ทำให้ผลผลิตลดลง 26-40% ดังนั้นจึงได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับชีววิทยานิเวศวิทยา และการแพร่ระบาดของหนอนแมลงวันเชียริด เพื่อใช้เป็นแนวทางเพื่อวางแผนการดำเนินการป้องกันกำจัดแมลงศัตรูเห็ดทั้งระยะสั้นและระยะยาวต่อไปได้

วิธีดำเนินการ

อุปกรณ์

1. โรงเพาะเห็ดเกษตรกร
2. ถุงพลาสติก กล่องพลาสติก
3. แวนขยาย กล้องจุลทรรศน์
4. อุปกรณ์อื่น ๆ ที่จำเป็น เช่น แอลกอฮอล์ ฟู่กัน มีด จานเลี้ยงเชื้อ คีมคีบ ที่นับแมลง ถุงพลาสติก เครื่องชั่งน้ำหนัก

วิธีการ

1. ศึกษาชีววิทยาของหนอนแมลงวันเชียริด โดยทำการเก็บรวบรวมก้อนเห็ดที่ถูกหนอนแมลงวันลงทำลายจากโรงเพาะเห็ดของเกษตรกร แล้วนำมาเลี้ยงต่อในห้องปฏิบัติการจนกระทั่งเป็นตัวเต็มวัย จากนั้นทำการจำแนกชนิด เมื่อได้แมลงวันเชียริดจึงนำมาขยายพันธุ์ต่อจนได้รุ่นที่ 1 (F_1) แล้วดำเนินการศึกษาทางจรชีวิตในระยะต่าง ดังนี้

ระยะไข่	ศึกษาอายุของไข่ และหาอัตราการฟัก ตรวจนับและบันทึกจำนวนไข่ที่ฟัก โดยทำการศึกษาจากไข่ 300 ฟอง
ระยะหนอน	ศึกษาอายุและลักษณะของหนอนวัยต่างๆ รวมทั้งอัตราการอยู่รอดของหนอน บันทึกขนาด ลักษณะ และการตายของหนอนวัยต่างๆ โดยทำการศึกษาจากหนอน 100 ตัว
ระยะดักแด้	ศึกษาอายุและลักษณะของดักแด้ รวมทั้งอัตราการฟักเป็นตัวเต็มวัยของดักแด้ บันทึกขนาด และลักษณะของดักแด้ โดยทำการศึกษาจากดักแด้ 50 ดักแด้
ระยะตัวเต็มวัย	ศึกษาอายุขัย การผสมพันธุ์ การวางไข่ และลักษณะของตัวเต็มวัย โดยใช้แมลงวันเชียริดจำนวน 10 คู่

2. ศึกษาชีววิทยาของหนอนแมลงวันเชียริด นำไข่ของแมลงวันเชียริด 100 ฟอง ใส่ในก้อนเชื้อเห็ด จากนั้นนำไปไว้ในห้องปฏิบัติการ ทำการบันทึกจำนวนจำนวนไข่ที่ฟัก จำนวนหนอนที่มีชีวิตรอดในวัยต่างๆ จำนวนดักแด้ และปริมาณตัวเต็มวัยทั้งเพศผู้และเพศเมีย แล้วนำมาคำนวณตามวิธีของ Southwood (1966)

3. ศึกษาเขตการแพร่ระบาดของหนอนแมลงวันเชียริด โดยออกสำรวจและเก็บรวบรวมก้อนเชื้อเห็ดที่ถูกหนอนแมลงวันลงทำลายจากโรงเพาะเห็ดของเกษตรกรในเขตต่างๆ แล้วนำมาเลี้ยงต่อในห้องปฏิบัติการจนกระทั่งเป็นตัวเต็มวัย จากนั้นทำการจำแนกชนิด เมื่อได้แมลงวันเชียริดทำการบันทึก

แหล่งที่พบและชนิดของเห็ดที่ถูกทำลาย นอกจากนี้ถ้าพบศัตรูธรรมชาติ นำมาเลี้ยงต่อในห้องปฏิบัติการจนกระทั่งเป็นตัวเต็มวัยแล้วทำการจำแนกชนิด

เวลาและสถานที่

ตุลาคม 2551 – กันยายน 2553

ห้องปฏิบัติการกลุ่มกีฏและสัตววิทยา สำนักวิจัยและพัฒนาการอารักขาพืช

โรงเพาะเห็ดของเกษตรกร

ผลและวิจารณ์ผลการทดลอง

1. ศึกษาชีววิทยาของหนอนแมลงวันเขียว *Lycoriella* sp. ดำเนินการศึกษาในปี พ.ศ. 2552 ณ ห้องปฏิบัติการกลุ่มกีฏและสัตววิทยา สำนักวิจัยและพัฒนาการอารักขาพืช กรุงเทพมหานคร โดยมีอุณหภูมิเฉลี่ย 25.61 ± 0.62 องศาเซลเซียส และความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ย 92.00 ± 0.25 เปอร์เซ็นต์ จากการศึกษาชีววิทยาหนอนแมลงวันเขียว *Lycoriella* sp. บนก้อนเชื้อเห็ดนางฟ้า พบว่าการเจริญเติบโตของแมลงชนิดนี้แบ่งออกเป็น 4 ระยะ คือ

ระยะไข่ ตัวเต็มวัยเพศเมียจะวางไข่เป็นกลุ่ม โดยสามารถวางไข่ได้สูงสุดถึงกลุ่มละ 40 ฟองในก้อนเชื้อเห็ด หรือตามผิวหน้าของดินในโรงเพาะเห็ดที่มีความชื้นพอสมควร หรือตามต้นวัชพืชที่ขึ้นในโรงเพาะเห็ด ไข่มีสีขาวผิวเป็นมันสะท้อนแสง มีขนาดเล็ก ขนาดกว้างเฉลี่ย 0.17 ± 0.01 มิลลิเมตร ยาวเฉลี่ย 0.24 ± 0.30 มิลลิเมตร ระยะไข่ 3-4 วัน (Table 1 และ Figure 1)

ระยะหนอน หนอนมีลักษณะหัวแหลม ท้ายป้าน ไม่มีขา ส่วนหัวมีลักษณะเป็นตะขอแข็งสีดำ หนอนที่ฟักออกใหม่ๆ มีขนาดลำตัวกว้างเฉลี่ย 0.25 ± 0.19 มิลลิเมตร ยาวเฉลี่ย 0.78 ± 0.23 มิลลิเมตร ตัวหนอนเคลื่อนที่โดยการยืดหดลำตัว หนอนมี 4 วัย หนอนโตเต็มมีขนาดลำตัวกว้างเฉลี่ย 1.67 ± 0.14 มิลลิเมตร ยาวเฉลี่ย 5.52 ± 1.22 มิลลิเมตร ระยะหนอน 12-13 วัน (Table 1 และ Figure 1)

ระยะดักแด้ ดักแด้มีลักษณะกลมรี ระยะนี้แมลงไม่มีการเคลื่อนไหว ดักแด้อยู่ที่ผิวด้านนอกของก้อนเชื้อเห็ดในถุงพลาสติกมองเห็นได้ง่าย บ้างครั้งอาจเข้าดักแด้ในก้อนเห็ดสำหรับก้อนเห็ดที่ถูกทำลายรุนแรง หรืออาจลงมาเข้าดักแด้ในดินที่พื้นโรงเพาะเห็ด ดักแด้มีขนาดกว้างเฉลี่ย 0.89 ± 0.03 มิลลิเมตร ยาวเฉลี่ย 2.54 ± 0.35 มิลลิเมตร ระยะดักแด้ 3-5 วัน (Table 1 และ Figure 1)

ระยะตัวเต็มวัย ตัวเต็มวัยเป็นมีลักษณะคล้ายยุง ขนาดประมาณ 2 มิลลิเมตร หัวและอกมีสีดำ ส่วนท้องมีสีน้ำตาล มีปีกบางใสสะท้อนแสง 1 คู่ หนวดยาวชี้ตั้ง ระยะนี้ไม่ทำลายพืช ตัวเต็มวัยหลังจากออกจากดักแด้ 1 วัน จึงเริ่มจับคู่ผสมพันธุ์และเริ่มวางไข่ โดยวางไข่ในก้อนเชื้อเห็ด ตัวเต็มวัยเพศเมียมีความสามารถในการวางไข่ตลอดอายุขัยได้ 150 ฟอง วางไข่ได้สูงสุด 40 ฟอง/วัน ตัวเต็มวัยเพศเมียเมื่อวางไข่มีขนาดกว้างเฉลี่ย 0.75 ± 0.11 เซนติเมตร ลำตัวยาวเฉลี่ย 3.42 ± 0.21 เซนติเมตร ตัวเต็มวัยเพศเมียมีอายุ 12-13 วัน ตัวเต็มวัยเพศผู้เมื่อวางไข่มีขนาดกว้างเฉลี่ย 0.48 ± 0.05

เซนติเมตร ลำตัวยาวเฉลี่ย 2.81 ± 0.21 เซนติเมตร ตัวเต็มวัยเพศผู้มีอายุ 10-12 วัน (Table 1 และ Figure 1)

จากการศึกษาวงจรชีวิตของหนอนแมลงวันเขี้ยวรีด *Lycoriella* sp. ภายใต้สภาพห้องปฏิบัติการ พบว่ามีวงจรชีวิต (จากไข่ถึงตัวเต็มวัย) 18-22 วัน

2. ศึกษาชีววิทยาของหนอนแมลงวันเขี้ยวรีด *Lycoriella* sp. โดยศึกษาบนก้อนเชื้อเห็ดนางฟ้า ในห้องปฏิบัติการกลุ่มกีฏและสัตววิทยา สำนักวิจัยพัฒนาการอารักขาพืช กรุงเทพมหานคร ที่อุณหภูมิเฉลี่ย 23.95 ± 0.82 °C และความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ย $90.24 \pm 2.63\%$ ศึกษาตามวิธีของ Southwood (1966) ซึ่งมีขั้นตอนการคำนวณดังนี้

L_x คือ จำนวนตัวเฉลี่ยที่มีชีวิตรอดได้ในแต่ละระยะ คำนวณได้จากสูตร

$$L_x = \frac{l_x + l_{x+1}}{2} \quad \text{โดย } x \text{ คือ ระยะการเจริญเติบโต}$$

l_x คือ จำนวนตัวที่มีชีวิตอยู่รอดในระยะ x

q_x คือ อัตราการตายในแต่ละระยะ คำนวณได้จากสูตร

$$q_x = d_x / l_x \quad \text{โดย } d_x \text{ คือ จำนวนตัวที่ตายในระยะ } x$$

S_x คือ อัตราการรอดในแต่ละระยะ คำนวณได้จากสูตร

$$S_x = 100 - 100q_x \quad \text{โดย } 100q_x = 100 \times q_x$$

e_x คือ ค่าที่คาดว่าจะมีชีวิตอยู่ในแต่ละระยะ คำนวณได้จากสูตร

$$e_x = T_x / l_x \quad \text{โดย } T_x = L_x + L_{x+1} + \dots + L_{x+n}$$

จากการทดลองพบว่า หนอนวัยที่ 3 มีอัตราการตายสูงที่สุด คือ 20.29% รองลงมาเป็นหนอนวัยที่ 1 ระยะไข่ ระยะดักแด้ หนอนวัยที่ 4 และหนอนวัยที่ 2 คือ 15.29, 15.00, 12.00, 9.09 และ 4.17% ตามลำดับ (Table 2) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแมลงวันเขี้ยวรีด *Lycoriella* sp. ในระยะหนอนวัยที่ 3 จะอ่อนแอที่สุด

3. ศึกษาเขตการแพร่ระบาดของหนอนแมลงวันเขี้ยวรีด โดยสำรวจและเก็บก้อนเชื้อเห็ดที่ถูกละทิ้งจากโรงเพาะเห็ดของเกษตรกรในจังหวัดนครปฐม กาญจนบุรี ชลบุรี และระยอง มาเลี้ยงต่อในห้องปฏิบัติการกลุ่มกีฏและสัตววิทยา สำนักวิจัยพัฒนาการอารักขาพืช พบว่าทุกแหล่งที่ทำการสำรวจแมลงวันเขี้ยวรีดสามารถขยายพันธุ์ และทำความเสียหายแก่เห็ดได้ และจากการสำรวจยังพบว่าหนอนแมลงวันเขี้ยวรีด *Lycoriella* sp. สามารถลงทำลายเห็ดได้หลายชนิด ได้แก่ เห็ดนางฟ้าภูฐาน เห็ดนางฟ้า เห็ดนางพล และเห็ดอังกारी

สรุปผลการทดลองและคำแนะนำ

จากการศึกษาวงจรชีวิตของหนอนแมลงวันเขี้ยวรีด (*Lycoriella* sp. ; Diptera : Sciaridae) ในห้องปฏิบัติการ พบว่าตัวเต็มวัยมีอายุ 18-20 วัน ตัวเต็มวัยเพศเมียหลังฟักออกจากดักแด้แล้ว 1 วัน จึงเริ่มจับคู่ผสมพันธุ์ โดยวางไข่เป็นกลุ่ม ตัวเมีย 1 ตัว สามารถวางไข่ได้ 150 ฟองระยะไข่ 3-4 วัน หนอนมี 4 วัย ระยะหนอน 12-13 วัน ระยะดักแด้ 3-5 วัน ตลอดวงจรชีวิต 18-22 วัน

จากการศึกษาในเวศวิทยาของหนอนแมลงวันเขียริด *Lycoriella* sp. บนก้อนเชื้อเห็ดนางฟ้า ในห้องปฏิบัติการกลุ่มกีฏและสัตววิทยา พบว่าหนอนวัยที่ 3 มีอัตราการตายสูงที่สุด คือ 20.29% รองลงมาเป็นหนอนวัยที่ 1 ระยะไข่ ระยะดักแด้ หนอนวัยที่ 4 และหนอนวัยที่ 2 คือ 15.29, 15.00, 12.00, 9.09 และ 4.17% ตามลำดับ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแมลงวันเขียริด *Lycoriella* sp. ในระยะหนอนวัยที่ 3 เป็นระยะที่อ่อนแอที่สุด

จากการสำรวจและเก็บรวบรวมแมลงวันเขียริดจากโรงเพาะเห็ดเกษตรกรในจังหวัดนครปฐม กาญจนบุรี ชลบุรี และระยอง พบหนอนแมลงวันเขียริด *Lycoriella* sp. ลงทำลายเห็ดนางฟ้าภูฐาน เห็ดนางฟ้า เห็ดนางนวล และเห็ดอังกาบ

เอกสารอ้างอิง

กอบเกียรติ์ บันสิทธิ์ พรทิพย์ วิสารทนนท์ ฉัตรไชย ศฤงฆไพบูลย์ และสัจจะ ประสงค์ทรัพย์.

2544. แมลง-ไรศัตรูเห็ดในประเทศไทย. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร.

80 หน้า.

Southwood, T.R.E. 1966. Ecological Methods with Particular Reference to the Study of Insect Population. London. 361 pp.

Table 1 Developmental stages of Sciarid flies, *Lycoriella* sp. under laboratory conditions (25.61 ± 0.62 °C and $92.00 \pm 0.25\%$ RH)

Stages of Sciarid flies	n ¹	Range (days)	Mean \pm SD (days)
Egg incubation	300	3 - 4	3.33 ± 0.47
Larval period	100	12 - 13	12.61 ± 0.49
Pupal period	50	3 - 5	3.88 ± 0.85
Adult longevity			
Female	10	12 - 13	12.50 ± 0.53
Male	10	10 - 12	10.90 ± 0.88
Total development period			
From egg to adult (day)		18 - 22	19.76 ± 1.27

¹ = number of observations

Table 2 Life table of Sciarid flies, *Lycoriella* sp. in grey oyster mushroom, *Pleurotus eous*. (Bangkok, 2010)

x	l _x	L _x	d _x	100q _x	S _x	e _x
Egg stage	100	92.50	15	15.00	85.00	4.04
Larval stage						
First instar	85	80.00	13	15.29	84.71	3.67
Second	72	70.50	3	4.17	95.83	3.22
instar						
Third instar	69	62.00	14	20.29	89.80	2.34
Fourth	55	52.50	5	9.09	79.71	1.81
instar						
Pupal stage	50	47.00	6	12.00	88.00	0.94
Adult	44	-	-	-	-	-

x = Developmental stage

l_x = Number entering stage

L_x = Number alive in each age interval

d_x = Number dead during stage x

100q_x = Percent apparent mortality

S_x = Survival rate within stage

e_x = life expectancy

Figure 1 Life cycle of Sciariid flies, *Lycoriella* sp.